

AMFIBIEËN EN REPTIELEN IN HET ROERDAL DOOR DE JAREN HEEN

R.P.G. Geraeds, Julianalaan 46, 6042 JH Roermond

Sinds de oprichting van de Herpetologische Studiegroep Limburg is het Roerdal met enige regelmaat geïnventariseerd. De eerste inventarisatie stamt al uit het eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw (LENDERS, 1978). In 1987 is het Roerdal opnieuw onderzocht, in het kader van de inventarisatie naar voortplantingswateren voor amfibieën in het stadsgewest Roermond (GUBBELS *et al.*, 1989). Tien jaar later is het Roerdal voor het laatst systematisch op het voorkomen van deze soortgroep geïnventariseerd (GERAEDS & VAN SCHAIK, 1999). In dit artikel wordt op basis van deze drie inventarisaties in het kort een beeld geschetst van de ontwikkelingen van de herpetofauna in het Roerdal vanaf 1976 tot 2004.

INVENTARISATIES

Als afbakening van het onderzoeksgebied is de begrenzing uit GERAEDS & VAN SCHAIK (1999) aangehouden. Voor een beschrijving hiervan wordt naar deze publicatie verwezen. In de periode 1976-1978 en in 1987 zijn binnen het onderzoeksgebied respectievelijk 54 en 69 oppervlaktewateren geïnventariseerd. In 1997 zijn voor het eerst alle 89 stilstaande oppervlaktewateren in het onderzoeksgebied onderzocht. De situatie vanaf

1998 wordt geschetst aan de hand van inventarisaties die door de auteur en V. van Schaik min of meer willekeurig zijn uitgevoerd. Een deel van deze waarnemingen is systematisch verzameld ten behoeve van het 'Meetnet Amfibieën', een monitoringproject van de Stichting RAVON. Daarnaast hebben er gerichte inventarisaties plaatsgevonden naar de Knoflookpad (*Pelobates fuscus*) en de Rugstreeppad (*Bufo calamita*).

Tijdens de verschillende onderzoeken zijn in het Roerdal negen amfibiesoorten en één hy-

bride aangetroffen: de Alpenwatersalamander (*Triturus alpestris*), de Kamsalamander (*Triturus cristatus*), de Kleine watersalamander (*Triturus vulgaris*), de Knoflookpad, de Gewone pad (*Bufo bufo*), de Rugstreeppad, de Bruine kikker (*Rana temporaria*), de Poelkikker (*Rana lessonae*), de Meerkikker (*Rana ridibunda*) en de Middelste groene kikker (*Rana klepton esculenta*). De door LENDERS (1978) beschreven waarneming van een Vinpootsalamander (*Triturus helveticus*) moet achteraf als een waarschijnlijk foute determinatie van een vrouwtje van de Kleine watersalamander worden beoordeeld (mondelinge mededeling A. Lenders). Daarnaast zijn er drie soorten reptielen aangetroffen: de Europese moerasschildpad (*Emys orbicularis*), de Roodwangschildpad (*Trachemys scripta elegans*) en Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*).

AMFIBIEËN

Door de jaren blijken Gewone pad, Bruine kikker en Middelste groene kikker algemeen en verspreid in het Roerdal voor te komen. Groene kikkers (*Rana esculenta* synklepton) zijn in 1987 weliswaar niet tot op het soortniveau gedetermineerd, maar het is vrijwel zeker dat het grootste deel van deze waarnemingen de Middelste groene kikker betreft. Uit de inventarisatie van 1997 blijkt duidelijk dat de Kleine watersalamander eveneens tot de algemene soorten behoort. In de periode 1976-1978 en in 1987 is deze soort slechts op respectievelijk twee en dertien locaties waargenomen, tegenover 42 in 1997. Na 1997 zijn nog eens vier nieuwe vindplaatsen ontdekt. Waarschijnlijk is de Kleine watersalamander in het Roerdal altijd algemeen geweest en is de toename van de vind-

FIGUUR 1

Het leefgebied van de Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) in Vloderp bestaat uit een dijkje met daarop een wandelpad. Dit gebied ligt ingeklemd tussen akkers, de Effelder Waldsee en gesloten naaldbos. Ondanks deze verre van optimale omstandigheden wordt de soort hier vanaf 2001 jaarlijks waargenomen (foto: R. Geraeds).

plaatsen niet aan een daadwerkelijke vooruitgang toe te schrijven maar aan de manier en intensiteit van inventariseren.

De overige amfibiesoorten zijn min of meer zeldzaam in het Roerdal. De Poelkikker wordt in de periode 1976-1978 en in 1997 op respectievelijk vijftien en acht plaatsen waargenomen. In 1987 werden groene kikkers niet tot op soortniveau gedetermineerd. Het verschil is waarschijnlijk eveneens te verklaren door de wijze van inventariseren. Het merendeel van de groene kikkers is in 1997 niet verder gedetermineerd omdat ze niet gevangen zijn. In de jaren zeventig zijn wel veel dieren gevangen en daarna metrisch aan de hand van diverse lichaamsmaten op soort gebracht (LENDERS, 1978). Na 1997 is de Poelkikker regelmatig op de bekende locaties, maar ook op vier nieuwe locaties waargenomen waardoor de situatie in het Roerdal stabiel lijkt.

De Meerkikker lijkt zich langzaam in het Roerdal uit te breiden. In 1977 is deze soort op één plaats in het onderzoeksgebied waargenomen. Dit was de eerste zekere waarneming van de soort in Limburg. In 1997 is de Meerkikker in vier wateren aangetroffen. Daarna wordt de soort nog vaker op deze locaties gezien en is één nieuwe locatie ontdekt.

De Knoflookpad vertoont een sterke achteruitgang in het Roerdal. Sinds 1977 is deze soort in acht verschillende oppervlaktewateren waargenomen (GUBBELS *et al.*, 1989; LENDERS, 1978; 1994; GERAEDS & VAN SCHAİK, 1999). Na 1996 zijn vrijwel alle oude vindplaatsen jaarlijks geïnventariseerd. De laatste waarneming stamt uit 1997, toen de soort nog op één plek werd gevonden. Of de Knoflookpad momenteel nog in het Roerdal voorkomt is twijfelachtig.

De overige soorten zijn in 1997 voor het eerst in het onderzoeksgebied waargenomen. Het voorkomen van de Alpenwatersalamander is beperkt tot één poel, waar de soort ook na 1997 nog vaker is aangetroffen. Dit water staat vrijwel ieder jaar in de winterperiode tijdens inundaties rechtstreeks in

verbinding met de Roer waardoor regelmatig vis wordt aangevoerd. Vanaf 1997 zijn hier Driedoornige stekelbaars (*Gasterosteus aculeatus*), Tiendoornige stekelbaars (*Pungitius pungitius*), Blankvoorn (*Rutilus rutilus*), Blauwband (*Pseudorasbora parva*) en Kroeskarp (*Carassius carassius*) gevangen. Desondanks is de Alpenwatersalamander in staat zich hier te handhaven. Of de Alpenwatersalamander het Roerdal na 1987 heeft gekoloniseerd is onduidelijk. De bewuste poel is in 1997 voor het eerst geïnventariseerd waardoor de soort hier mogelijk altijd aanwezig is geweest.

Van de Kamsalamander is in 1997 een mannetje gevangen in een amfibieënfuik in een voormalige Roermeander te Vlodrop. De status van de soort in het Roerdal is onduidelijk, mogelijk betreft het een zwervend dier.

De Rugstreeppad is in 1997 op twee locaties gevonden, voortplanting is slechts op één van deze plaatsen aangetoond. Na 1998 is in dit water jaarlijks voortplanting geconstateerd (GERAEDS & VAN SCHAİK, 2003). De populatie is weliswaar klein, maar stabiel. Op de tweede locatie is de Rugstreeppad nooit meer aangetroffen. Het betrof hier waarschijnlijk dieren afkomstig uit het Melickerveld waar momenteel een grote populatie voorkomt.

REPTIELEN

Waarnemingen van reptielen in het Roerdal zijn schaars. In 1978 is eenmalig een Europese moerasschildpad waargenomen in de omgeving van Paarlo. Deze soort is in Nederland

niet inheems. Het betreft hier mogelijk een vrijgelaten zwervend dier vanuit Duitsland (LENDERS, 1978). In 2001 wordt vervolgens tweemaal een Roodwangschildpad waargenomen, in een voormalige Roermeander bij Paarlo en in de Roer bij Vlodrop. De Roodwangschildpad komt oorspronkelijk voor in Noord- en Zuid-Amerika. Het betreft dan ook met zekerheid uitgezette dieren.

Opvallend is de late ontdekking van de Levendbarende hagedis. In 2001 zijn in Vlodrop enkele dieren gevonden op een dijkje langs de Duitse Effelder Waldsee (figuur 1). In 2002 zijn vervolgens enkele dieren in een wegberm in de omgeving van Paarlo gezien. In de jaren na de ontdekkingen zijn op beide locaties regelmatig hagedissen teruggevonden, waaronder juveniele dieren. De dichtstbijzijnde vindplaats van deze soort is het Herkenboscherbroek. Hier is de soort al vanaf 1976 (LENDERS, 1978) in lage dichtheden aangetroffen in bermen en op hellingen van oude rivierduinen van de Roer. De Levendbarende hagedis kwam in het verleden vrij algemeen voor in kleinschalige cultuurlandschappen. Waarschijnlijk is de verspreiding in het Roerdal voor de intensivering van de landbouw groter geweest. De huidige geïsoleerde en kwetsbare ligging van beide vindplaatsen en het suboptimale leefgebied op deze locaties maakt de toekomst van deze soort in het Roerdal onzeker.

CONCLUSIE

Door de jaren blijkt het Roerdal voor de algemene soorten amfibieën een prima leefge-

FIGUUR 2

Ook tegenwoordig komt het nog voor dat voortplantingswateren van amfibieën worden vernietigd. In dit oppervlaktewater bij Roermond is voortplanting van drie algemene soorten amfibieën geconstateerd. Het water is na 1997 gedempt (foto: R. Geraeds).

FIGUUR 3

Jaarlijks wordt de door Basisschool 't Kempke geadopteerde 'Kröddelepool' door de leerlingen van groep 8 onderhouden (foto: A. Riteco).

bied. De Knoflookpad vertoont daarentegen een duidelijke achteruitgang. Momenteel is de situatie kritiek en mogelijk is de soort inmiddels al uitgestorven in het Roerdal. De situatie van de overige, zeldzame soorten lijkt stabiel maar kwetsbaar. Kleine veranderingen in het landschap kunnen voor sommige soorten al fataal zijn. Zo zijn in het verleden regelmatig oppervlaktewateren gedempt of door het achterwege blijven van beheer volledig verland. Wanneer dit bijvoorbeeld gebeurt met de enige voortplantingswateren van de Alpenwatersalamander en Rugstreeppad, is de kans reëel dat deze uit het Roerdal verdwijnen. Vanaf 1976 tot 1997 zijn voor zover bekend maar liefst 21 oppervlaktewateren gedempt of door verlanding verloren gegaan, waaronder twee voortplantingswateren van de Knoflookpad. Ook na 1997 is nog een poel gedempt (figuur 2) en is een bospoel in Vloderp omgevormd tot een eendenvijver.

De situatie van de Levendbarende hagedis is onduidelijk omdat er geen gegevens over de vroegere verspreiding in het Roerdal bekend zijn. De situatie lijkt echter zeer kwetsbaar. Onzorgvuldig (berm)beheer als klepelmaaien kan de populaties forse schade toebrengen. Daarnaast worden de dieren in Vloderp vaak verstoord doordat het wandelpad met name in de weekenden intensief wordt gebruikt door wandelaars en fietsers.

Gelukkig zijn er ook positieve ontwikkelingen. Zo zijn na 1997 in de Melick Ohé drie wateren opgeschoond en/of vergroot. Een

van de wateren betrof een educatieve poel die eind jaren tachtig is aangelegd voor de kinderen van Basisschool Sint Andreas om kennis op te doen over het waterleven. Bij Sint Odiliënberg is een nieuwe poel gegraven en is een bestaande poel door Basisschool 't Kempke geadopteerd. De leerlingen van groep 8 verzorgen onder begeleiding jaarlijks het onderhoud van deze poel (figuur 3). Het bij de poel aangelegde natuurleerp pad vormt voor amfibieën een aantrekkelijk landbiotoop. Belangrijker is echter dat door de educatieve activiteiten leerlingen in aanraking komen met de natuur waardoor meer betrokkenheid en interesse ontstaat. Hier is ook een mooie taak weggelegd voor de Herpetologische Studiegroep. Door informatie over de herpetofauna voor een breed publiek beschikbaar te maken kan meer aandacht voor deze soortgroepen ontstaan. Daarnaast illustreren de late ontdekkingen van Alpenwatersalamander, Rugstreeppad en Levendbarende hagedis dat zelfs een goed onderzocht gebied nog steeds verrassingen kan opleveren. Er is dus nog genoeg werk door de Herpetologische Studiegroep te verrichten.

DANKWOORD

Bij deze wil ik Victor van Schaik bedanken voor zijn aangename gezelschap tijdens onze gezamenlijke inventarisaties. Daarnaast wil ik Ingrid Claessen en Anki Riteco van de gemeente Ambt Montfort bedanken voor de verstrekte informatie en beschikbaar gestelde foto's over de geadopteerde 'Kröddelepool'.

SUMMARY

AMPHIBIANS AND REPTILES IN THE VALLEY OF THE RIVER ROER

Since 1976, several amphibian and reptilian surveys have been conducted in the valley of the river Roer, located in the province of Limburg of the Netherlands. The first structural inventory took place in the period 1976-1978, the most recent one in 1997. The valley of the river Roer is a very good habitat for the common species Smooth newt (*Triturus vulgaris*), Common toad (*Bufo bufo*), Common frog (*Rana temporaria*) and Edible frog (*Rana klepton esculenta*), which are distributed throughout the area. Warty newt (*Triturus cristatus*), Alpine newt (*Triturus alpestris*), Natterjack toad (*Bufo calamita*), Common spadefoot toad (*Pelobates fuscus*), Pool frog (*Rana lessonae*) and Lake frog (*Rana ridibunda*) are more or less rare along the river Roer. The first three of these rarer species were found for the first time in 1997, but after that, the Warty newt and Common spadefoot toad have never been seen again in this area. The situation of the other species appears to be stable. It seems likely that the Warty newt never had an established population along the river Roer, and the Common spadefoot toad may be extinct in this area. After 1997, two small populations of the Common lizard were found in the Roer valley. It is very likely that this area was at one time more suitable for this species and that these are relict populations.

LITERATUUR

- GERAEDS, R.P.G. & V.A. VAN SCHAİK, 1999. De amfibieën van het Roerdal. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- GERAEDS, R.P.G. & V.A. VAN SCHAİK, 2003. De Rugstreeppad in een dynamisch agrarisch gebied. Een meerjarig onderzoek naar de invloed van regulier agrarisch gebruik op een voortplantingswater. *Natuurhistorisch Maandblad* 92(2): 21-24.
- GUBBELS, R., A. WANDERS, S. JANSEN & J. COUWENBERG, 1989. Inventarisatie voortplantingsbiotopen amfibieën stadsgewest Roermond 1987. Plan tot herstel, onderhoud en aanleg. Ministerie van Landbouw en Visserij/Consulentschap Natuur, Milieu en Faunabeheer, Roermond.
- LENDERS, A.J.W., 1978. Herpetologische waarnemingen in het Roerdal, 1976-1978. Privé-publicatie, Melick.
- LENDERS, A.J.W., 1994. De Knoflookpad in Midden-Limburg anno 1993. *Natuurhistorisch Maandblad* 83(4): 72-78.